

Ingeborg Baldauf

ÇEV. ÇİĞDEM YILDIRIM

DAYI HALKI VE DİLLERİ (KUZEY AFGANİSTAN)

1. Genel Bilgi

Afganistan'daki Türk dilleri/ değişkeleri, yıllar süren savaş ve iç savaşın alan çalışmalarını imkânsız kılması sebebiyle günümüzde hâlâ geniş ölçüde incelenmemiştir. Örneğın *Moyolî* (Mogoli/ Moğolca) 1970'lerde tehlikedeki dillerden biri olarak görülen ancak bugün bu kategoriden kolayca ayırabileceğimiz bir dildir (Baldauf, 2010). Bu durum, çok uzak olmayan ve kolayca erişilebilir yerlerde olmalarına rağmen adları şimdiye değın Türkolojide duyulmamış diğer dillerin de gelecekte gün yüzüne çıkmaları ihtimalini göstermektedir. Amu Derya (Ceyhun) nehrinin birkaç kilometre güneyinde, Türkmenistan sınırına 40 kilometre uzaklıkta ve Faryap eyaletinin kuzeybatısındaki bir ilçe olan Andkhoy'un tam ortasında 2004 yılında böyle bir şey gerçekleşti: Kiyikçi (Kıyıkçı) deęişkesini¹ araştırmak üzere orada bulunduğum o yerin bazı aydınları "çok az kişi" tarafından konuşulan ve *Dâyı* (bundan sonra: D.) adlı etnik gruba ait olan başka bir lehçeden tesadüfen söz ettiler. Bölgede

komşuluk eden Özbekler ve Türkmenler de bu lehçenin kendi dillerinden ayrıldığını, kendi dillerinin "arasında bir yerde" bulunduğunu belirtmişlerdir. Daha derin bir araştırma yapmak için bölgeye tekrar gitme imkânım olmadıysa da şu an elimizde bulunan az hacimli malzeme de

¹ Bu çalışma şimdiye değın başarısız olmuştur. Bazı konuşurlar *kiyikçi* değişkesinde konuşurken kayıtlarının alınmasını kabul etmişlerse de bu kayıtlar incelenmek üzere beklemektedir. Ancak, konuşurlar da bu değişkeyi gerektirdiği biçimde konuşacak kadar yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir (y.n.).

D. dilinin Doerfer'in "Amu Derya'nın uzak doğusunda" bulunan, "Özbek-Oğuz ya da Kuzey Horasani" olarak adlandırdığı ve kuzeydoğu İran'daki en yakın akrabaları olan Sarık and Ersarı Türkmenlerinden ayrılan değişkelerinden biri olduğuna işaret etmekteydi².

2. Etnik Adlandırmalar

İç Adlandırma

Günümüzde D. topluluğu içerisinde yaygın olan kendi adlandırmaları Kârgâr / Kâ:gâr / Kâ:rgâr ya da Kâ:gil / Kâ:rgil / Kârgil şeklindedir. Topluluk üyeleri bu sözcüğü 'zanaatkâr', 'hünerli çalışan' (*hunarmänn*) olarak ve 'gayretli' (*bâ:yäyrät*) yan anlamıyla açıklamaktadırlar.³

Adları aynı zamanda etnonim olabilecek ya da belli yer adlarına atıfta bulunulan alt gruplar ise şunlardır: Nisâylä(r), Sârıqamış / Sârqamış (aynı zamanda Čarju / Türkmenistan yakınlarında da yaşadıkları söylenmektedir), Töxsawâi / Töxtawây / Töqsawâyli, Gärxur, Sâbâtfuluş, Qaradäa / Qaradaha, Kurradaha ve Şayâl. Şayâllar bazı D. üyeleri tarafından Nisâylä(r)ın alt grubu olarak düşünülmektedir. Andkhöy'den bazı kişiler Urgänj / Urgänji'nin de D.'nin bir alt grubu olduğunu belirtmiş olsalar da Özbeklerin büyük bir kısmı onların kendileri ait lehçeleri olan ayrı bir etnik grup olduğunu düşünmektedir.

"Dâ:yı", topluluk üyeleri tarafından bilinmesine ve reddedilmemesine rağmen, bu kişiler tarafından (yalnızca?) D. topluluğundan olmayan kişilerle konuşurken kullanılmaktadır. Bazı D. üyeleri bu sözcüğün *dâ:yı* 'dayı' anlamında kullanıldığını ve buradan geldiğini ifade etmektedirler. Bu sözcük, Andkhoy'un Özbek-Türkmen karışımı sosyal çevresinde akraba olunmayan yaşlı erkeklere hitap etmek için samimi dilde kullanılmaktadır.

Dış Adlandırma

Andkhoy'un dışında dilsel bakımdan farklı olan D. topluluğunun varlığından pek kimsenin haberi varmış gibi görünmemektedir. Andkhoy'da, D. topluluğundan olmayan kişiler Dâyı / Dâ'i:la(r) ifadesini bir hitap biçimi olarak görmekte ve "Dâyı" sözcüğünü (eğer biliniyorsa kişinin adını da kullanarak) D. erkeklerini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır.

Andkhoy'da ikamet eden birçok kişi bu topluluğunun kendileri için D. ismini kullandıklarının farkında olmasa da, Kârgil / Kârgillä(r) değişik bir tür etnonim olarak bilinmektedir. Andkhoylu bazı kişiler "Karkililar" sözcüğünü, D. halkının Amu Derya'nın karşısındaki Karki'den göç edenler olduğunu varsayarak açıklamaktadır. Bu terim aynı zamanda, Nisâylä / Nisâilä(r), Qaradaha, Töqumöyri, Şayâl gibi Dâyı'nın bir başka alt grubundan geldiği şeklinde de ifade edilmektedir.

² Gerhard Doerfer & Wolfram Hesse: *Chorasantürkisch. Wörterlisten-Kurzgrammatiken-Indices*, Wiesbaden 1993: 6-7; aynı zamanda karşılaştırıldığında Baldauf 2007: 142. Doerfer'in bu notuna dikkatimi çeken Prof. Semih Tezcan'a müteşekkirim (y.n.).

³ "Kârgâr"a komünist dönem sürecinde verilmiş başka olumlu anlamlar olup olmadığını öğrenemedim. Bazı aydınların "*Kârgâr*"ı kendi kendine verilmiş bir ad (*tahallus*) olarak gördükleri gerçeği yanında topluluğun çalışan sınıf kesiminin "Dâyi" adını kullanmaları bu varsayımı doğrular niteliktedir (y.n.).

3. Coğrafya ve Nüfus

D. topluluğu Andkhoy'un bir vaha kasabasında (36°57' K / 65°07' D) ve Qaramqöl (36°50' / 65°04') ve Arabgul bölgelerinin komşuluğunda yaşamaktadır. Andkhöy şehrinin başka bir bölgesi olan ve burada yaşayan D. topluluğundan adını almış olan Kârgârxâna / Kârgilxâna bölgesi şehir merkezinin güneyinde yer almaktadır. D. sakinlerinin bir kısmı da Bâybustân, Quryân, Lâfi, kale civarı (Bâlâisâr), Tavâçi (Supijânâyâ köçasi) (36°56' / 65°08') olarak adlandırılan bir bölgede, Töqquzdaray (36°53' / 65°05') ve Âltıbölak'ın güneydoğu kasabasında yaşamaktadır.

D. nüfusuna dair elde mevcut, hatta tahmini herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Devletin ya da Birleşmiş Milletlerin sayımlarında, D. topluluğunun yerel Özbek ve Türkmenlerle sayılmış olması muhtemeldir. D. topluluğunun en iyi tahminle birkaç bin kişiden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Yakın akraba evliliği (yani baba tarafından kuzenlerin evlenerek yine baba tarafından akraba çocuklara sahip olmaları) bir nesil öncesine kadar âdetti. Bu ve berdel göstergeleri, geçmişteki boy içi evlilik alışkanlığının doğrudan bir gözlemine işaret etmektedir. D. topluluğundan olmayanlar tarafından taşınan bazı dedikodulara göre, D. topluluğu için akraba evliliği yerel Sünni nüfusla olan dinsel tezatlar nedeniyle zorunlu koşulmuştur. "Gerçek D. kimliği"nin ne olduğu tarihsel olarak hayvan bağırsak ve deri işleri, tuzlama ve tabaklama ve yakın topluluklar tarafından icra edilen diğer el sanatları ile birlikte yarı bağımsız girişimciliğe dayanan meslekî durumla ilişkili görülmektedir.

Günümüzde D. topluluğu Özbeklerle evlilik yapmakta ve yerel Türkmenlere gelin vermekte, bunun karşılığında genel olarak Türkmen gelin almamaktadır.

D. topluluğu; sayı olarak az ancak eyalet ve bölge seviyesinde önemli konumlara gelmiş, elli ve daha üstü yaş grubundan, yaşlı ve çağdaş aydınlarıyla (erkek ve kadın öğretmenler, tıbbi, dinî ve yasal uzmanlar, siyasi aktivistler) gurur duymaktadır. Ancak bu kişilerin D. dilini en azından D. olmayan çevrelerde kullandıkları görülmektedir. Andkhoy'dan bazı D. olmayan kişiler ise bu "üst sınıf"ın tarihsel bakımdan da "alt sınıf" zanaatkârlarından ayrıldıklarını belirtmektedir.

Andkhoy'da toplanan bilgilere göre ayrı bir D. topluluğu komşu Cevizcan ilinde Hoca Dukhu bölgesinde yaşamaktadır. Ancak onların dili Andkhoy'daki D. dili ile belli başlı özellikleri paylaşmamaktadır.

4. Tarihsel Arka Plan

D. yaşlıları 3 ila 6 nesil atalarını hatırlayabilmekte ancak bunları tarihsel olaylarla ilişkilendirememekte detaylı ve güvenilir tarihsel hafızanın 20. yüzyıldan öncesine gitmediği görülmektedir.

Belirsiz bir sözlü geleneğe göre; D. topluluğun ataları İran'dan 200 ya da 300 yıl öncesinde, bir söylentiye göre asıl evleri olan Sarıyâğâç adındaki bölgeden göç etmişlerdir. 20. yüzyıl ortalarında yaşamış olan ve D. topluluğunun ileri gelenlerinden Sufijân Âğâ'nın topluluğunun "Türkmenlerin Afşâr / Awşâr boyundan" olduğunu ifade ettiği söylenmektedir⁴. Bu ifadeyi destekleyen herhangi bir dilsel bulguya rastlanmamıştır. D.lerin 19. yüzyıl sonlarında Andkhoy civarlarında, İngiliz-Rus sınır çizgisinin karşısında yerleşmiş olan Kara Türkmenlerin soyundan geldiğini söyleyen bir başka söylenti için de aynı durum geçerlidir (Baldauf, 2007: 144 ve devamı).

Kısacası D. topluluğunun tarihsel arka planı günümüzde belirsizliğini korumaktadır.

5. Toplumdilbilimsel Özellikler

D. dili, Andkhöy'un Türkçe deşışkeleri arasında bile düşük prestijlidir ki bu deşışkeler Afganistan'ın tüm dillerinden daha düşük prestijlidir. D. dilinin prestiji ise, yerel algıda Andkhöy'nin Özbek lehçesinin altında yer alan Türkmencenin de altındadır

Fârsi/Dari, devletin ve devletten bağımsız okullaşmanın olduğu gibi halk içerisinde etnik topluluklar arasında en çok kullanılan hâkim dil konumundadır. Peştü, Dari ile beraber resmî dil olmasına rağmen bugün bölgedeki rolü yok denecek kadar azdır.

Daha yüksek saygınlıktaki dillerle etkileşime girme, D. konuşurları için yaklaşık yarım yüzyıldır yaygın bir tecrübe olmuştur. 50 yıl öncesine kadar bir taraftan tarım bir taraftan da (saygınlığı düşük olan?) özel el yapımı ürünleriyle kendilerine yetebilen D. topluluğu, bu işlerinden sıyrılarak ekonomi, eğitim ve siyasette rol almaya başlamışlardır. Daha yüksek prestijli dillerle

⁴ Horasan'dan Andkhöy' taşınan Afşarlar hakkında bkz.: Nadir Shâh, *Histoire de l'Asie Centrale (Afghanistan, Boukhara, Khiva, Khoqand) depuis les dernières années du règne de Nadir Châh (1153), jusqu'en 1233 de l'Hégire (1740-1818) par Mir Abdoul Kerim Boukhary, publ., trad. et annotée par Charles Schefer*, Paris 1876: 261; 249 (y.n.).

girilen bu etkileşim, uygulamada kabul edilen ancak söylemde inkâr edilip karalanan bir dil değişimine de neden olmuştur.

6. Dilin Durumu

Andkhoy'un azınlık grupları içerisinde D. topluluğu nispeten geniş bir topluluk olarak görülmektedir. Yine de yüksek prestijli dillerin konuşurlarıyla komşuluk etmenin de sonucu olarak D. dili baskı altındadır. D. saygınları için yüksek prestijli dil durumunda, uzun bir süredir Farsça/Darice bulunmaktadır. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, toplumsal hareketliliğin neden olduğu baskı, toplumun daha geniş katmanlarına yayılmış gibi görünmektedir. Çocukluklarında D. dilini etkin bir biçimde ve özellikle kullanmış olan 1940–1960 yılları arasında doğmuş toplum üyeleri yetişkinlik dönemlerinde Özbek ve/veya Dari dillerini kullanmaya başlar; bugün de D. dilini devamlı bir biçimde kullanmamaktadırlar. Pek çok durumda diğer dilleri de kullanmayı tercih eden ancak D. dilini yaşamları boyunca kullanan kişilerin sayısı, topluluğun bilgili üyelerine göre 70 yaşında veya 70 yaşın üstünde birkaç birey olarak ifade edilmektedir. D. dilinin ses yapısına hâkim ancak dili devamlı olarak kullanmayan orta yaşlı konuşurların sayısı en fazla birkaç yüze ulaşmaktadır. Söylenenlere göre, kadınlar ve uzak yerleşim bölgelerinde bulunanlar dili daha etkin kullanmakta ve daha “saf” bir biçimde (*süççä*) konuşmaktadırlar. Ancak bu söylenti henüz kanıtlanmış değildir. Sonuç olarak, D. dili bu nesilde ölümün eşiğinde görülmektedir.

D. halkı dillerinin kullanım açısından azalması ve kaybolması durumunun farkındadır ve bundan endişe duymaktadır. “Lehçemiz biraz değişti” (*bızlâni lâhjämız bir andâzä äylanyän*) dilin kaybolması ile ilgili sohbetlerde sıkça kullanılan bir ifade olmuştur. Bir D. aydını D. diliyle yazılmış bir sandık dolusu kitabını bir veba salgını sırasında kaybetmesinden üzüntüyle bahsetmiştir ki bunun dışında lehçenin yazılı şekline dair başka herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

“Ana dili” (*ëna tılı*) olarak ifade edilen D. dilini (Özbekçe ve/veya Türkmencede de akıcı olmalarına rağmen) iletişimin temel aracı olarak kullanabilen ve bununla gurur duyan konuşurlar; toplum üyeleri olan ya da olmayan kişiler tarafından oldukça önemli görülmekte ve bu kişilere gıpta edilmektedir. Ancak, dili canlandırmayı amaçlayan herhangi bir hareket görülmemektedir.

7. Dil

a. Genel Özellikler

Bazı konuşurlar dillerini *öz dilim* olarak adlandırmakta ısrar etmektedirler. Geniş çapta kullanılan işlevsel terimler de *ëna tıl / ëna tılı* ve *âna til / âna tılı* ‘ana dil’dir. Daha az yaygın ya da geçici bir şekilde kullanılmış olan terimler *âta til âna til / âna tılı âta tılı* ‘ata-ve-ana-dil / ana-ve-ata-dil’, *kâ:gil tili* ‘Kâ:gil dili’ (aynı zamanda *lahjai kâ:gil / kâ:rgil* ve *lahjei kâ:rgär*)dir. Aynı zamanda *dâ:yı dilda / dâ:ida* ‘Dayıda/Dayı dilinde’, *dâyi lahjada ... dëydi* ‘Dayı lehçesinde... derler’ ve *dâyi gapırsam* ‘Dayı konuşsam’ gibi ifadeler de kullanılmaktadır.

Bölgenin (D. olan ya da olmayan) bazı yerlileri tarafından Andkhoy Özbekçesinin yalnızca telaffuzda (*tapaudi lahja*) farklılaşan bir varyantı (ya da “Andkhoy Özbekçesi ve Andkhoy Türkmençesi arasında” bir lehçe) olarak görülmesine rağmen pek çok kişi bunun kendisine ait ses bilgisel, biçim bilgisel ve sözcüksel özelliklerle ayrı bir lehçe (*lahja*) ve hatta *dil* olduğunu onaylamaktadır.

b. Etkileşim Olayları

Herhangi bir konumda ya da herhangi bir boyutta kod değiştirme, çift kodlama ve diğer etkileşim olayları çok sık ortaya çıkmaktadır. Konuşurlar ise bu durumun farkında değildirler ya da bunlarla ilgili endişeleri yoktur.

c. Ses Bilgisi

D. dilinin ses özellikleri; Oğuz ve Kıpçak değişkeleri arasında kararsızdır; ayrıca Andkhoy Türkmençesine ile bazı çok çarpıcı benzerlikleri ve birkaç farklılığıyla Oğuzca ve Kıpçakça arasında iken bazı Özbekçe benzeri özellikler Özbekçenin yüksek prestijli dil olmasından kaynaklanan durumsal karışma sebebiyle de olabilir.

Ünlüler

1. Hangi durumlarda ihlal edildiği henüz belirlenmemiş olan bir ünlü uyumu bu dilde mevcuttur.
2. Uzun ünlüler, D. konuşuru olan ve olmayanlar tarafından bu dilin ayırt edici bir özelliği olarak görülmektedir. Ancak bu durum bütün örneklerde, yerel kişiler tarafından her zaman fark edilebilir olan Andkhoy Türkmençesinin ünlü uzunluğuyla tutarlı değildir. İlk hecenin asıl uzunluğuyla birlikte (*á:dí* ‘adı’, *a:díb-bilassmı* ‘Söyleyebilir misin?’, *yí:éri tá:n* <**yi:ér tágidän*) ‘yer altından’, *bé:š* ‘beş’, *i:ki* ‘iki’, *gi:jä* ‘gece’), vurgu ile denk gelen uzunluk da (*xǒ:a* ‘evet’, *bu:ra* ‘bura’, *šǔ:rda* ‘şurda’, *uššǔ:rda* ‘burada’, *ǎ:tam* ‘babam’) D. dilindeki *qiyzi* ‘kızı’ sözcüğü *iy* hecesinde Türkmençeye benzemekte ancak *q-* ve (dışarıl olamayan) *z*’de aynı benzerlik görülmemektedir. Bu durumda birçok belirticinin değil, yalnızca bir belirticinin Türkmençeye uyduğunu söylemek mümkündür.
3. Ünlü düşmesi: *iksimı* < *ikisini ‘ikisini’, *budana ǔrštıradılä* < *urıštır-* ‘bildircinleri dövüştürüyorlar’, *undâysiä* < **undâysi(y)ä* ‘öylesine/ona’.
4. Ünlülerin nitelikleri ünlü değişmelerine bağlı olabilmektedir: *é~i:* *gedâttım / gidâttım* ‘gidiyorum’; *ǒ~u:* *duylan / döylyän* ‘doğan’.

Ünsüzler

1. Patlayıcı [d]~[t] ve [g]~[k] ünsüzleri, ara sıra da olsa ötümsüz durumlarıyla hece başında söylenme eğilimdedir: *d-* ~ *t-*: *dara-* ‘taramak’, *darǎy* ‘tarak’, *qǒlı déyta* ‘eli değerse’ (‘zamani olursa’ anlamında), *nuxsı déy-* ‘kötülüğü dokunmak’, *dugma* ‘bohça’, *düş-* ‘anlamak’; *turaman* ‘dururum’, *tǒquydı* ‘dokur’; *dil* ~ *til* ‘dil’. *g-* (~ *k-*): *gél-* ‘gelmek’, *gulasan* ‘gülersin’, *gi:jä* ‘gece’; *gündüz* ~ *kündüz* ‘gündüz’.

Hece sonunda ötümsüz olabilecek kimi ünsüzler –bazı durumlarda kanıtlayamasak da–ünlüyle başlayan eklerden önce seslendirilebilmektedir: *-d- gédâttım ~ gidâttım* 'gidiyorum' (< *gét- ~ *git-?); *aydawuz ~ a:dawuz* 'söyleriz', *a:dıb bılassmı* 'söyleyebilir misin?' (< *ayt- ~ *a:t-?), *asyäliym edi-géldım* 'askerliğimi de yaptım' (<*et-?); *â:dım* 'adım', *â:dı* 'adı' (<*a:t? *a:d?); *-s- ~ -z-: mirtası ~ mirtazı* 'birisi'; aynı zamanda *-q- : çayır-* 'çağırmaq', *çıyar-* 'çıkarmak', *şündâğ* 'şunun gibi', ama *uyâqını bilmäymän* 'arkasını bilmiyorum'.

Ötümsüzleşme ünsüz öncesi bir durumda da oluşabilir: *taytajäm* 'beraber' (< farsça. *taxt-u-jam*); *-k- > -g-* değişiminde, damaksillaşma *-y-* ye ya da herhangi bir ünlünün uzatılmasına kadar varabilir: *séysän ~ sé:sän* 'seksen'.

2. Art damaksıl *q-* nin *k-* ye dönüşümü görülmekle beraber, bir kural olarak karşımıza çıkmamaktadır: *qölyä ~ kölyä kötarıb* 'kolunda taşıyıp'.

3. Diş dudak ünsüzleri *s* ve *z* seslerinin ünlüler arasındaki değişimi var olmakla beraber, komşu Türkmencenin tersine, düzenli bir biçimde ortaya çıkmamaktadır.

4. Ön damak ünsüzleri olan *l* ve *r* (ikincisi genellikle *a* ya da *â* sesinden sonra) hece sonunda düşebilir: *gél ~ gé* 'gel!', *bâ* 'var', *bösa* 'varsa', *bizlanı* 'bizleri'. Ayrıca *-l* sesi için damaksillaşma görülür: *böysa* 'buysa' (komşu Andkhoy Özb.de olduğu gibi).

5. *m ~ b* değişimine iyelik eklerinde rastlanmaktadır: *duâ: qılaman / qılaban* 'dua kılarım'.

6. Tekli sözcüklerdeki *ŋ* sesi *ç* sesine dönüşebilmektedir: *sâğyra* 'sonra', *unnän-so:yrasiyâ:y* 'ondan sonra', *töpâğ / tupâğ* 'tüfek'; ünlü arasında *> y* ya da $\emptyset$: *öğliyiz* 'oğlunuz', *böldi:z* 'oldunuz'.

7. *é* sesinden önceki ilk hece *y-* sesi düşebilir: *étš-* 'yetmek, kâfi gelmek', *kâ:rın-âdu: éwaraw(uđ)* '(ürünü) işleriz ve yollarız', *ézna* 'kayınbirader'.

8. *y-* ön türemesi başlangıçtaki *é-* sesinden önce görülür: *yélât* 'toplum/topluluk', *yérkây* 'erkek'; *h-* ön türemesi, ilk hece *A-* ve *I-* seslerine bağlı görülmektedir: *hasyälüm* 'askerliğim' (< *askärligim), *hınābıla* 'onlar'.

9. *-ik > -éy* (Andkhoy Özbekçesinde de sıkça görülür): *-dé(y)* (< *-dik*), *-lé(y)* (< *-lik*): *bérdéy* 'verdik', *dé:qânčélé* 'tarımcılık', *yélâččiléy* 'toplumsal his' (< *élât-çi-lik).

10. (İkizleşme yaratan ve gerileyici) benzeşme çok sık görülen ve sonuçları çok fazla olan bir olaydır: *bizzä* 'biz' (< *biz-lär), *munnáğ* 'öyle', *ikktası äm-möysa* (< *häm böysa*) 'iki tanesi ise...', *xömmı* 'doğru mu?' (*xöb-mı), *bârekän-néw* (< *deb) 'diyip ...', *ör_rupıya* 'on Afgani', *qannây* 'nasıl?', *âdamna* (< *âdam-da*) 'adamda', *yâşşıylarımız* 'yaşlılarımız' (*yâş-uluğ-lar-ımız*); *döyilyämmän* 'doğdum'.

11. Hece düşmesi: *qaysı qâçadı qaysı qâçmäydı* < *qaysısı 'biri kaçır, diğeri kaçmaz.'

d. Biçim Bilgisi

D. biçim bilgisini belirleyen temel özellik bitişkenliktir. Adlar sayı, iyelik ve durum kategorileriyle; eylemler ise kip, zaman, kiplik, görünüş, kılınış, kişi/sayı ve olumsuzluk

kategorileriyle biçimlenmektedir. Çoklu zarf niteleyiciliği de en az komşu Özbek değişiklerinde olduğu kadar ayrıntılıdır.

Ad Çekimi

1. Çokluk eki *-LAr*, kelime sonunda kimi zaman ilerleyici benzeşme sebebiyle *n*, *z* ünsüzlerine dönüşen *-LA* biçiminde olabilmektedir (*âdamnâ* 'adamlar', *bizzâ* 'bizler'). Gerileyici benzeşme ise taban sonundaki *-r*, *-z*, *-n*, *-t* ve diğer seslerle görülmektedir: *billâ* 'bizler', *xâtullâ(r)* 'kadınlar', *igillâ* 'gençler'.

2. İyelik ekleri: *-(U)m ~ -(I)m* (İyelik 1. tekil); *-(I)η* (İyelik 2. tekil; nezaket nedeniyle çok nadir kullanılır); *-(s~z)I* (İyelik 3. tekil/çoğul; *başqazı* 'başkası', *mırtazı* 'birisi'); *-(I)w(I)z ~ -(U)z* vd. (İyelik 1. çoğul; aynı zamanda iyelik 1. tekilin nezaket bildirir durumu): *burnıwız* 'burnum', *öyillärıwıđ / ö:yullarwığ* 'oğullarımız', *quvvatuğ* 'kuvvetimiz'), *özu'uz* 'özümüz'; *-I:z ~ -Iiz ~ -U:z* (İyelik 2. çoğul; aynı zamanda iyelik 2. tekilin nezaket bildirir durumu) : *énâi:z* 'anneniz').

İyelik 3. t.k. durum eklerinden önce genellikle zamir *n*'si ile gelir: *â:tasını yânındâ* 'babasının yanında'.

3. Yalın durum eksizdir; ad kökle aynı biçimde ortaya çıkar.

4. İlgi durumu eki *-I* ya da (seyrek) *-nı* : *çöpı nuxsı* 'çubuğun zararı', *ru:đımı nâ:nım* 'günümün ekmeği (günlük ekmeğim anlamında)', *harkimu qawmı bâ* 'herkesin akrabası var'. 1. tekil kişi zamiri *man* 'ben' sözcüğünün ilgi durumu *mayıdır*.

5. Yükleme durumu eki *-nı ~ -na* dır: *göđäg-baççalâna öynâdsa* 'genç oğlanları oynatsa', *kâ:rına adu: éwaraw(uđ)* 'onun işini öylece yaparız'. Yükleme eki iyelik eki ile birleştiğinde düşebilir: *sâçım daraymân* 'saçımı tararım', *yâş-juwâllâ(r)wız yeldâm-bêrdêy* 'genç adamlarımızı kaybettik'. Bu ek *-n* ve *-m* seslerinden sonra sadece *-ı* olarak gelebilir: *güğarâni dındır-* 'evi düzende tutmak'. 1. tekil kişi zamiri *man* 'ben' sözcüğünün yükleme durumu *manı* ya da *mayı* 'beni'dir.

6. Bulunma durumu eki *-dA* olmakla beraber D. dili, yerel Özbek dilinde olduğu gibi, yönelme durumu ekini bulunma anlamında da kullanma eğilimi göstermektedir.

7. Yönelme durumu genellikle *-â* ekiyle gösterilir: *uy-jöıβıđâ gidâβeraβuđ* 'eve gideriz', *nê gulasan dılmâ* 'ne gülüyorsun dilime (konuşmama)?'. Bu ek doğrudan sondaki ünlüden sonra da gelebilir *qalây jâñıq* 'Qala-i Jangi'ye', *xâtıllâ yêrkây-içıä barmâydı* 'kadınlar erkek içine varmaz'; ya da araya *y* girebilir: *til örgatadılâ, mäynayâ* 'mayna kuşuna dil öğretirler'. Bu ekin daha az kullanılan başka bir biçimi de *-GA*'dır: *billaya* 'bizlere'. Hareket bildiren eylemlerde yönelme durumu eksiz olabilir, *bâzâr gédaman* 'Pazar(a) giderim' ya da *-dA* ile değişebilir: *askarda bâryanımdâ* 'askere vardığımda'. YÖN. 1.TK. ve 2. TK. *mâñâ* 'bana', ve *sâñâ* 'sana' şeklindedir. Sınırlandırıcı *-çA* eki çoğu zaman yönelme durumundan sonra gelmektedir: *awwâldân âxırâçâ* 'başlangıçtan sonuca'.

8. Ayrılma durumu *-dAn* ile birlikte benzeşen/ayrışan *-nAn*, *-mAn* vb. biçimler de kullanılır: *gêlânımmân tøj* 'geldiğimden sonra', *qastâwlanân* 'kasaplardan'.

9. Birliktelik / vasıta eki *-la* nın (*mardömlä irtibât âläbêrsâyiz* 'insanlarla irtibata geçebilirsiniz') yanında aynı ilgeçten gelen *minän* ve *-iynän* şekilleri de kullanılmaktadır: *pârsiwân än öltırsay pârsiwân gapiynan gaplâşä âlawud* 'Eğer bir Farsça konuşanla oturursak, Farsça konuşanın lehçesiyle konuşabiliriz.'

10. Eşitlik eki *-dAy* (~ *-nAy* vb.) ve *-dâyundur*: *qannäy* 'nasıl?', *undâyun* '...gibi'.

11. Sıra sayısı yapan ekler *-lanji/-länji* ~ *-länči* ~ *-lämčidır*: *ömbillänji* 'on birinci', *ikkilänči ayâlm* 'ikinci eşim', *ältlämči* 'altıncı'. Topluluk sayısı için *-Aw* eki kullanır; *-ginä* eki küçültme ya da vurgu için kullanılır: *quşginä* 'kuşçuk', *birginä* 'biricik'. *-QI* ~ *-GI* ekleri zaman ve yer ifade eden adlara gelerek sonraki adları nitelemelerini sağlar (*bundan şöñqı bala* 'bundan sonraki çocuk') ya da kendisi de durum eki alır (*u wäxtakidäg* 'o vakitteki'). *-IIG* ~ *-IIQ* ekleri komşu Türkmencede olduğu gibi isim cümlelerinde sıfat fiillerin yerini alır (*nätupäyluyudü, xudâşan bérđı* 'Tanrı tüfeksizliğimizi bilsin / Tanrı bilsin ki tüfeğimiz yoktu').

12. Eylem olarak kullanılan adlar şu kişi eklerini alır: 1T.K. *-mAn* ~ *-bAn*; 1Ç.K. *-(w)Uđ* ~ *-(w)Uz*; 2T.K. ?; 2Ç.K. *-sIs* ~ *-sIt* ~ *-sIz*.

Eylem Çekimi

1. Eylem köklerine gelen ekler edilgen/ dönüşlü *-(I)l* / *-(I)n*; reciprocative⁵ / honorative⁶ / obscurantive⁷ *-(I)ş-*; ettirgen *-(D)Ir* ve *-(I)t*; olumsuz *-mA*'dır.

2. Master eki *-Iş* eki isim cümlelerinde genellikle *-IIG* ~ *-IIQ* ile genişletilmektedir (*süwinı içişlig q'ıın* 'suyu içişlik güç'). *-mAQ* mastarı gereklilik yan anlamıyla kullanılmaktadır (fakat, komşu Andxöy Tkm aksine bitimli bir eylem olarak kullanılmaz).

3. Eylemlerin bitimsiz biçimleri *-sA* ~ *-tA* şart ekleri; *-(I)b* ~ *-(I)w* ~ *-u*: ~ *-öw* (ki bunların olumsuz durumları pek yok gibidir) zarf fiil ekleri ve ortaçlardır. Gerek bitimli biçimler ve/veya kişi ekleri ile birleşince gerekse 1TK/ÇK diğerleri 2TK/ÇK + (*bar*) / *-(y)âγ* ~ *-(y)öQ* iyelik ekleriyle genişletilince bitimli eylem olarak görev yapmaktadır. Ortaçlar şunlardır:

- Gelecek zaman/amaç belirten *-jâγ* ~ *-čâγ* (Andxöy Özb. ait *-jâγ éđı* ortacının karşısında önemli bir işaret olarak görülen geçmiş zaman kipindeki *-jâγtı* ile birlikte): *şunı urganjâγ*

⁵ *-(I)ş-* ekinin *reciprocative* olması Türkiye Türkçesinde de benzeri görülen bir işin karşılıklı yapılması anlamını taşımaktadır: *görüş-*, *bakış-* vb. (Ç.N.)

⁶ *-(I)ş-* ekinin 'onurlayıcı' (honorative) olması bu ekin Kırgızca, Uygurca vb. diğer Türk dillerinde çoğul anlamı vermesiyle ilgilidir. Bilindiği gibi, Türkiye Türkçesinde de nezaket bildirme ya da karşıdakini onurlandırma amacıyla çoğul ekinin kullanımı yaygındır: "*Hoş geldiniz Ahmet Bey.*" örneğinde olduğu gibi. (Ç.N.)

⁷ *-(I)ş-* ekinin 'engelleyici' (obscurantive) nitelikte olması bu ekin yine diğer Türk dillerindeki çoğul anlamıyla ilgilidir. Eylemi gerçekleştiren kişi ya da kişilerin belirtilmek istenmediği, gizli tutulmak istendiği durumlarda D. dilinde bu ek kullanılmaktadır. Benzer durum Türkiye Türkçesinde, bazı söylem biçimlerde "şöyle yaptılar", "böyle yaptılar" olarak görülebilmektedir. (Ç.N.)

böladı 'şunu öğrenecek oldu', *gétirjâytım* 'getirecektim'; *dā:m-ustya* *çıqçây böl'sa* 'dam üstüne çıkacak olsa'.

- Tamamlanmışlık belirten *-An* : *kâr adan âdam* 'kâr eden adam'; *xôşi géân âdam* 'hoşlanan adam', *gêlânimmân-tôñ* 'gelmemin arkasından (geldikten sonra)', *ğazala kôş's ä:tämmâğ-âkanım* 'şarkı söylemeye hiç çalışmadım'
- Tamamlanmamışlık belirten *-A/Y-têân* ~ *-A/Y-tyân*: *kötärätêân* 'götüren', *dêa saxlaytyâllä* 'deve saklayanlar (deve bakanlar)', *iätyân nânım* 'yediğim ekmek'
- Gelecek zaman/ amaç belirten *-GI* : *bır wadapâyi i:wâ:rgid'âğ böytağ* 'bir vazifeyi tamamlayacak olsak'
- Geniş zaman (yalnızca, alışılmışlığı belirtmek için geçmiş zaman kipi ile ya da *bâ(r) /yâğ* yardımcı eylemiyle kullanılır): 1TK *-atım* / OLUMSUZU *-mäytım*, 1ÇK *-at(t)éy* / OLUMSUZU *-mäyt(t)éy*, 2TK/ÇK ?, 3TK/ÇK *-at(t)ı* / OLUMSUZU *-mäytı*: *man pâ:rsını bilmäytım* 'ben Farsî bilmezdim', *rözmarra iş adatéy* 'gündelik iş yapardık', *billaya é:lu:ğa, salâ bäratı marmı bärmäytı* 'bizlere silah verirler ama mermi vermezlerdi', *bây'wuđ, bığlanı qöywurattı* 'beyimiz bizleri koyverirdi', *bır-ayâğl bır-qiyđım bâ:tı* 'bir karım bir kızım vardı'.

4. Eylemlerin bitimli biçimleri: Görülen geçmiş zaman: 1TK *-Dim*, 1ÇK *-DIQ*, 2TK *-Dêy* ~ *-DI(y)ñ*, 2ÇK *-DI:z*, 3TK/ÇK *-DI*; geniş-gelecek zaman *-A/y-* + 1TK *-mAn*, 1ÇK *-(w)Uz* ~ *-(w)lđ*, 2TK *-sAn*, 2ÇK *-ss*, 3TK/ÇK *-dl* (Andxöy Özb.deki *yêaman* 'yiyeyim' ve *dêadı* 'der' gibi); şimdiki /süreçsel zaman *-(y)âttl* + 1TK *-m*, 1ÇK *-wuz*, 2TK *-ñ*, 2ÇK *-z* : *sâçımni darayâttım* 'saçımı tarıyorum', *nêrä gédâttñ* 'nereye gidiyorsun?', *ahmad mundây deâttı* 'Ahmet böyle diyor', *çây içâttuwuz* 'çay içiyoruz'. Geçmiş zaman kişi ekleri 1TK *-(I)mmAn*, 1ÇK *-(I)mmIz*, 2TK *-(I)bsAn* ~ *-(I)bsAnñ*, 2ÇK *-Ips*, 3TK/ÇK *-(I)ptl* olmakla beraber *âmân-sâğ yürümmisiz* 'iyi misiniz?' cümlesinde olduğu gibi soru edatı doğrudan kişi ekine gelip benzeşmektedir. Geçmiş zaman 1TK *-wedımmân*, 1ÇK *-wedlg*, 2TK *-wedñ*, 2ÇK *-wedi:z*, 3TK/ÇK *-wedı*; ve duyulan geçmiş zaman 1TK *-uwdım*, 1ÇK *-uwdig*, 2TK *-uwdñ*, 2ÇK *-uwdiz*, 3TK/ÇK *-uwdı* şeklindedir.

5. Emir kipinde şu ekler kullanılmaktadır: 1TK *-Ay* ~ *-(A/y)berey*, 1ÇK *-(A/y)lig* ~ *-(Ay)lig* ~ *(A)liñ*, 2TK $\emptyset$ ~ *-gin(iñ)*, 2ÇK *-aylä* ~ *-iylä*, 3TK/ÇK *-sIn*.

e. Söz Dizimsel Veriler

D. dili özneye dayalı ve ÖNY dizilimi gösteren bir dildir genellikle tamlayıcılar tamlanandan önce gelmektedir. Değinilen olaylar arasındaki sözdizimsel ilişkiler zamir ve bağlaçlarla değil; isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerle oluşturulmaktadır. *kl* ile başlayan yan cümleler, ana cümleyi izlemekte ve bildirme görevlerinde tıpkı komşu Farsçada olduğu gibi şart ya da emir biçimlerini kullanılmaktadır.

f. Söz Varlığı

Komşu Türkmençe ve Özbekçeden ayrılan ve "tipik Dâyı" olarak düşünülen sözcükler şöyle örneklendirilebilir: **a-* 'i-' (*bâr-atı* 'var idi'), **ad-* 'söylemek' (yalnızca *adamân* 'söylerim', *âdamâk'an* 'der mi?... demek mi?' örneklerinde görülür), **at-* / **âd-* 'yapmak' (*uçğy ta:lımı*

tarbiyâda kâ:r-attim ‘Üç ay talimi terbiyede çalıştım’, *kâr-âdaman* ‘çalışıyorum’, *guzarân âttiy’η* ‘yaşadın’), **iđi-* ‘yollamak, teslim etmek’ (*wazıpanı i:ži-bâyâd kēlsa* ‘vazifesini yapmak zorunda’, *bır wadapâyi i:wâ:rgid’âg böytak* ‘bir vazifeyi yerine getimeye niyetlensek’).

Akrabalık bildiren sözcükler: *âta* ‘baba’, *éna* ‘anne’, *bâ:wa* ‘büyükbaba (annenin babası)’, *bu:ı* ‘anneanne’, *böwakatta* ‘büyükbaba (babanın babası)’, *bu:katta* ‘babaanne’, *öyıl* ‘oğul’, *qız* ‘kız’, *néwara* ‘torun’, *čéwara* ‘büyük torun’, *âya* ‘elder ağabey’, *âpa* ‘abla’, *uka* ‘küçük kardeş’, *dâ:yi* ‘dayı’, *xâla* ‘hala (annenin kız kardeşi ‘teyze’ anlamında)’, *amakı* ‘amca’, *amma* ‘teyze (babanın kız kardeşi ‘hala’ anlamında)’, *jiyanım* ‘yeğen(im)’, *gaynâta* ‘kaynata/kayınbaba ref.’, *élâta* ‘kayınbaba’, *amakı* ‘kayınbaba(address)’, *gaynâna* ‘kayınanne(ref.)’, *élâna* ‘kayınanne’, *amma* ya da *xâla* ‘kayınanne (bireyin evlilik öncesi akrabalık ilişkisini göstermek amacıyla kullanılıyor olabilir)’, *kélin* ‘gelin (aynı zamanda erkek kardeşin karısı anlamında)’, *yéηa* ‘yenge’.

Vücudun bölümleriyle ilgili sözcükler: *méñây* ‘çene’, *bé:tuw / bétuw* ‘yüz’, *éñây* ‘ön’, *éñsa* ‘ense’, *böyın* ‘boyun’, *qöqirtâγ* ‘gırtlak’, *dırsay* ‘dirsek’, *böläy* ‘önkol’, *k(i)prıgıwız* ‘kirpiğimiz’, *qöl(d)ı ö:rtası* ‘avuç içi (*aya sözcüğü açık bir biçimde reddedilmektedir)’, *büjalây* ‘ayak bileği’, *öpgä* ‘akciğer’, *qawalıya* ‘kaburga’, *irâyım* ‘midem’, *qannım* ‘karnım’, **é:lu:γ* (é:lu:?) ‘el’ (*billaya é:lu:γa salâ:nı bére:dı* ‘bize, elimize silahımı vereydi’).

Bazı hayvan adları: *gēci* ‘keçi’, *tākä* ‘teke’, *öylây* ‘oğlak’, *qoy* ‘koyun’, *qöçqâr* ‘koç’, *ınay* ‘inek’, *buqa* ‘boğa’, *hökiz* ‘öküz’, *ât* ‘at’, *baytal* ‘kısrak’ (*yılqı* adlandırması çekinik tür için geçerlidir), *tay* ‘tay’, *pšây* ‘kedi’, *pâ:pıça* ‘köpek yavrusu’, *gurji* ‘küçük köpek’, *kučiy* ‘yetişkin köpek’, *köpây* ‘yetişkin erkek köpek’, *qanjıγ* ‘kacık (dişi köpek)’, *déa* ‘deve’, *arwâna* ‘dişi deve’.

Bazı diğer sözcükler: *aqır-* ‘bağırarak, çağırmak’(yerel Özbekçede de Türkmencede de kullanılmamaktadır), *bâr- / bar-* ‘vermek’, *bır ma:tä* (< *nımarsa) ‘bir şey’, *bura* ‘bura/burası’, *wadıpanı dındır-* ‘vazifeni yerine getirmek’, *duâ: éd- / duâ: qıl-* ‘dua etmek’(éd- versiyonu daha “doğru” olan ve kullanılması gerek gibi görünse de büyük bir çoğunluk *qıl-* versiyonunu kullanmaktadır), *éksa uradı* ‘aksırıyor’, *gélamdéy* ‘Grubun bir parçası olmasa da grupta bulunan, yardımcı olan; yeni gelen’, *nqmarsa* ‘ne?’, *na:m(i)čün* ‘niçin?’, *ödâγ* ‘terim’, *öy* ‘ev’, *sâtun-âl-* ‘satın almak’, *si:san / sé:sän* ‘80’, *yâşşıylar* ‘yaşlılar’, *xö:a* ‘evet’, *ulus ~ qawm* ‘akrabalar (= düğüne davet edilenler)’.

1. askäliydan qaydannän-söŋ yaxşjaxşı wađıpalä tãpdım.
2. maxsad xänädar böl'dım
3. unnän-so:yrasıyâ:y mēna dēqānçılı: qöyşurdum-däy kēli(b)-bır rō:da-dēş qöynı rō:dasını, munı, ırğandım!
4. bır-qırānnän, ru:đımı-nâ:nımı özımnän yēu:, bır-qırānnän kâ:rättüm şunu-ury'annım.
5. ö:nı şündâ:kı unı yättıŋ munı pākätüw şütü(l)ä sapâyetu:, munı-m-ikkilâyşu mēttärinä maxsad, bärrewär-édawud
6. a-munnän-so:ra munı bāylabbāylaş bāylaş-beşazen bır bāylaş, kâşsul bāradı.
7. kâşulda-soŋ munı, yärmaniya, yâ pōlāndä, yä-yenam-bır tãypa, maxsat-munı xarrdārli-äduş, âladı.
8. ula munı xudâ-bilsinki nımars'-adadı
9. u-ä-unı ödı'ıd kōryanışız yōq-
10. billä u:nı kâ:rın adu:, ēwarawud.
11. yâ ödıwuğ yēlti-şēruş gēlaşud.

1. Askerlikten döndükten sonra çok iyi bir iş buldum.
2. Demem o ki, evlendim.
3. Ondan sonra -buraya bak- tarımcılığı bıraktım ve geldim, koyun bağırsağı işlemeyi öğrendim!
4. Her bir Afgan için, kendi işimden ekmeğimi yedim; her bir Afgan için onu öğrendim.
5. Onları o şekilde eve getiririz, onları o şekilde temizleriz ve demem o ki onları metre olarak eşit duruma getiririz.
6. Ondan sonra bunları bağlayıp bağlayıp bağlayıp, beş yüz tanesini bağlarız ve onlar Kabil'e gider.
7. Sonra Kabil'de Almanlar ya Polonyalılar ya da başka çeşit insanlar, demem o ki, onu satın alır.
8. Allah bilir onlarla ne yaparlar.
9. Biz görmedik onu.
10. Bizler sadece işi yaparız.
11. Onları oraya götürüp teslim edip eve geri geliriz.

1. askada bāryanımda, man pā:rsını bilmäyтім.
2. hēd-pā:rsı nıma:rsaliyyını bilmäyтім
3. şulä gapırāwerde, âxır, harkımki bā:yayrād böyta u-nērsan-ē:di_bıladı
4. man-şu bā:yayrādli:g'dän şu işlär attım!
5. bölmata mande-yüryän ādamna kōp narsa yāx'ta.
6. ha-wları gapıya qulây sıldım-
7. ula maxsat, purupalānı çiza bear aytäyk'a palān-çiyä biār-deānı, haw-unı āluwgäl diäyk'än!

1. Askere gittiğimde, ben Farsça bilmezdim.
2. Farsçanın ne olduğunu bile bilmezdim.
3. Onlar sadece konuşur ve sonunda gerçekten çalışan öğrenir onu.
4. Ben hepsini yaptım çünkü çok çalıştım.
5. Aksi takdirde benim gibi dolaşanların birçok şeyi olmaz.
6. Evet, onların konuşmalarını dinledim.
7. Onlar "borō falān çiza bēār" ve "falān çiza bēār" 'onu getir!' dediklerini anladım.

8. šunnan söra källämä jây- hahahahaha-

8. Sonra bu kafamda kaldı, hahahaha.

9. ádamđát, har hunar bółta, báyáyrat ádam
bółsa- lákin..., minnat éš'tmeyman, déadı, šunı
urganjây bóładı

9. Bir kişi, hüneri ne olursa olsun – diğer
taftan sadıkısa-... “minnet etmek
istemiyorum” der ve öğrenmeye çalışır.

10. bir ádam-yân(ı)da é:tubârı baland-atčâ:-
wıladı!

10. Diđerlerinin yanında itibarı yükselsin ister.

11. aga-mam-bin-nésa:nı i:jra:-'tsam, šu
dewânızda xéle manı é:tubârım balant bóładı!

11. Eğer bir şeyi iyi yaparsam, sizlerin yanında
itibarım yüksek olur!

12. aga bilmasam man xâšira! šundayn?! ha!

12. Eğer yapamazsam, utanırım, öyle değil mi?!
ha!

13. uru(š)-jänjäl yáxtı

13. Kavga, tartışma yoktu...

14. maxsat šu, šündâ: gapid/ki, billaya é:lu:ya,
salâ:nı bğre:di, ma:rmı, bärmäyti

14. Maksat šu, bir prensip vardı: elimize
silahları verirlerdi ama mermi vermezlerdi.

Kaynaklar

Baldauf, I. (2007). "The Dāyı ~ Kārgıl of Andkhoy: Language, History and Typical Professions. Discourses on Local Identity", in: *Identities in Afghanistan – Afghan Identities, Sonderheft ASIEN* No. 104, 135-152.

Baldauf, I. (2010). "Sprache, Dislozierung und Identität bei Özbeken Nordostafghanistans", in: *Jahrbuch des Phonogrammarchivs der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1*, ed. Clemens Gütl, Gerda Lechleitner, Christian Liebl, Göttingen, 139-169.

